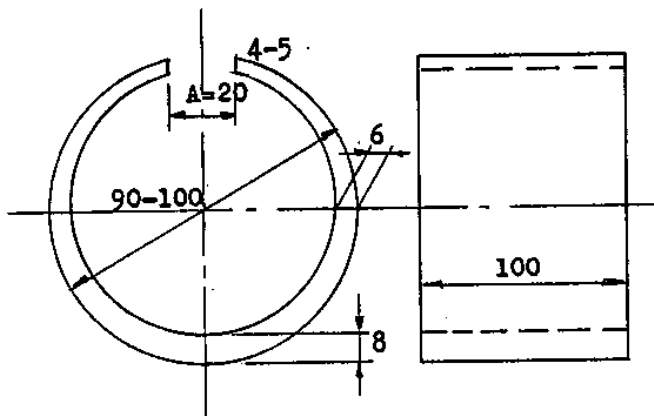

BO LINDMARK

UTVIDGNING AV URHOLKADE TRÄDSTAMMAR.

Som framgick av artikel 4 i serien om förspända båtar saknas uppgifter om olika träslags formbarhet tvärs fiberriktningen och därmed även deras användbarhet som material i utvidgade eller utspända stockbåtar. För att i någon mån råda bot mot denna brist har jag provböjt några skal av asp och ek enligt följande redogörelse.

Provkroppar med mått enligt figuren har skurits ur färska trädstammar med en diameter av 90 - 100mm. Proven har hållits fuktiga fram till provningen. Utvidgningen har skett i små steg (5-10mm) medelst pinnar i öppningen vid A och med ångning mellan varje steg. En treliters kastrull med lock har använts som ångkärn varvid en tallrik hindrat det stående provet att komma i kontakt med det kokande vattnet på kastrullbotten. Provens väggtjocklek och utvidgningsgrad (trolig max A) har valts så att deformationen i skalet blir av samma storleksordning som vid verkliga aspbåtar.

De färdiga provbitarna av asp var före ångningen ganska mjuka och fjädrande under det att ekbitarna var styva. Vid ångningen bibehölls denna skillnad. Den första aspbiten sprack vid $A = 190$ mm. Den andra aspbiten kunde vidgas till $A = 160$ utan att

spricka. Denna vidgning ger ungefär samma deformationer tvärs fiberriktningen som vid utvidgade satakundiska aspbåtar, således en ganska god överensstämmelse med verkligheten. Den första ekbiten sprack vid $A = 65$ under ångningen. Den andra ekbiten kunde vidgas till $A = 60$ utan att spricka.

Proven visar preliminärt att aspvirke som väntat är ganska lätt formbart tvärs fiberriktningen under det att ekens splint- eller ytved är styvt och begränsat formbar tvärs fiberriktningen. Sannolikt är ekens hårda kärnved ännu svårare att forma, varför en urholkad ekstock med kärnvirke i skalet utåt de tillspetsade ändskeppen troligen inte kan vidgas nämvärt utan att spricka.

Eftersom de olika poppelarterna (t.ex. svartpoppel, *Pópulus nígra*) tillhör samma släkte som asp (*Pópulus trémula*) och ibland bildar hybrider med denna kan man förvänta sig ungefär samma formbarhet hos poppelveden som hos aspveden. Vitpil (*Sálix alba*) ingår i det omfattande släktet *Sálix*, som tillsammans med släktet *Pópulus* bildar familjen *Salicáceæ*. Skillnaden i vedens struktur och egenskaper mellan dessa släkten torde därför inte vara särskilt stor. Prov som bekräftar dessa antaganden saknas dock. Likaså saknas prov på formbarheten hos lind och cembratall, som ju även de har använts till mjuka, utvidgade stockbåtar.

Proven motsäger dem som hävdar att vissa ekbåtsfynd (Vaaler Moor, Slusegaard m.fl.) är exempel på utvidgade stockbåtar. Fler prov bör dock göras för att få ett statistiskt säkrare resultat. De bör helst även omfatta de övriga aktuella träslagen. Kanske något att utforska för MAS-medlemmar med tillgång till färskt virke (och svarv för att underlätta tillverkningen).

Proven kan gärna utökas till att omfatta hela båtmodeller i olika träslag med asp som "likare". Man får då även möjlighet att studera hur olika former på båtämnet före utvidgningen inverkar på den utvidgade båtens form. Några sådana modellprov av asp med Slusegårdsbåtarnas form borde visa om formen över huvud taget är sådan att den är möjlig att utvidga. Nya fullskaleprov utgående från grova ekstockar förefaller orealistiska med tanke på att två tidigare fullskaleprov med poppel misslyckats (se Crumlin-Pedersen, O. *Experimental Boat Archaeology in Denmark* s 102, editor McGrail, S. *Maritime Archaeology and Ethnography*, 1984).

Det allra säkraste (och billigaste?) sättet att få reda på om Slusegårdsbåtarnas form medgivit utvidgning eller ej torde vara att göra tvärtom mot tidigare, d.v.s. först tillverka en skalenlig modell av en eller flera båtar av ett elastiskt material och sedan försöka klämma ihop modellen så mycket att den blir cylindrisk och buckelfri och kan skjutas in i ett rör med samma invändiga diameter som stockämnets utvändiga. Modellen kan t.ex. bestå av en lagom tunn (1-2mm) plasthud formad utanpå en massiv trämodell. Samma metod kan användas för Vaaler Moor m.fl.